प्रदेश राजपत्र

प्रदेश नं. ३, प्रदेश सरकारद्वारा प्रकाशित

खण्ड २) हेटौंडा, मकवानपुर, कार्त्तिक १९ गते, २०७५ साल (अतिरिक्ताङ्क २२

भाग १

प्रदेश सरकार
आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय
प्रदेश नं. ३, हेटौंडा

प्रदेश नं. ३ को प्रदेश सभाले बनाएको तल लेखिए बमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

संवत् २०७५ सालको ऐन नं. १६

प्रदेश स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको ऐन

प्रस्तावना : नागरिकको स्वास्थ्य सम्बन्धी अधिकारको सुनिश्चितता गर्नको लागि स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी व्यवस्थालाई सर्वसुलभ बनाउँदै सेवामा समतामूलक पहुँच, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा, स्वास्थ्य सेवा प्रणालीमा सुधार गर्नको लागि समग्र स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन, अनुगमन र नियमन गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

प्रदेश सभाले यो ऐन बनाएको छ।

परिच्छेद -१
प्रारम्भिक

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ** : (१) यस ऐनको नाम "प्रदेश स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०७५" रहेको छ ।

(२) यो ऐन प्रदेश राजपत्रमा प्रकाशित भएको मितिदेखि प्रारम्भ हुनेछ ।

२. **परिभाषा**: विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) "अस्पताल" भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित सरकारी अस्पताल, निजी अस्पताल, सामुदायिक अस्पताल, गैरसरकारी अस्पताल, सहकारी अस्पताल वा नर्सिङ्ग होम सम्झनु पर्छ र सो शब्दले शिक्षण अस्पताल समेतलाई जनाउँछ ।

(ख) "आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा" भन्नाले आकस्मिक घटना वा आपत्कालीन अवस्था परी जीवन जोखिमयुक्त

अवस्थाका व्यक्तिको जीवनलाई जोखिममुक्त गर्न आवश्यकता अनुसार दिनुपर्ने प्रारम्भिक सेवालाई सम्झनु पर्छ ।

(ग) "आकस्मिक प्रसूति सेवा" भन्नाले गर्भावस्था, प्रसूति अवस्था वा सुत्केरी अवस्थामा कुनै जटिलता देखा परेमा त्यस्ता जटिलता व्यवस्थापन गर्न चौबिसै घण्टा उपलब्ध हुने सेवा सम्झनु पर्छ ।

(घ) "आधारभूत स्वास्थ्य सेवा" भन्नाले उपलब्ध श्रोतको सीमा भित्र रहेर लागत प्रभावकारी र प्रमाणिक तथ्यमा आधारित भएर तय गरिएको आम नागरिकको स्वास्थ्य सेवाको आवश्यकता पूर्तिका लागि प्रतिकारात्मक, प्रबर्धनात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक, आयुर्वेदिक तथा अन्य परम्परागत स्वास्थ्य सेवाहरूको सन्तुलित एवं गतिशील तथा बृहत कार्य सूची एवं प्रणाली सम्झनु पर्छ।

(ङ) "आयुर्वेद औषधि" भन्नाले आयुर्वेद प्रणालीबाट तयार गरीएको औषधि सम्झनु पर्छ ।

(च) "गर्भपतन" भन्नाले गर्भमा रहेको भ्रूण स्वभाविक रुपमा जन्मन सक्ने हुनुभन्दा अगावै गर्भाशयबाट भ्रूण बाहिर निस्कने वा निकाल्ने कार्य सम्झनु पर्छ ।

(छ) "गर्भपतन सेवा" भन्नाले गर्भपतन गर्नका लागि इजाजतपत्र प्राप्त स्वास्थ्य संस्था र इजाजतपत्र प्राप्त

स्वास्थ्यकर्मीले यस ऐन बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गरी गरिने गर्भपतन सम्झनु पर्छ ।

(ज) "तोकिएको" वा "तोकिए बमोजिम" भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिए बमोजिम सम्झनु पर्छ ।

(झ) "निजी स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले सार्वजनिक स्वास्थ्य संस्था बाहेकका अस्पताल, नर्सिङ्ग होम, प्रयोगशाला, डाईगोनोस्टिक सेन्टर, क्लिनिक, पोलीक्लिनिक, पुनर्स्थापना केन्द्र लगायतका स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने सबै प्रकारका मुनाफा कमाउने उद्देश्यले स्थापना भएका स्वास्थ्य संस्थालाई सम्झनु पर्छ।

(ञ) "प्रदेश" भन्नाले प्रदेश नं. ३ सम्झनु पर्छ ।

(ट) "प्रजनन् स्वास्थ्य" भन्नाले सुरक्षित मातृत्व, परिवार योजना, गर्भपतनको कारणबाट उत्पन्न हुने समस्याहरुको रोकथाम र उपचार, किशोरावस्थाको प्रजनन् स्वास्थ्य, प्रजनन् अंगमा हुने संक्रमण, यौन प्रसारित रोगहरु तथा एचआईभी एड्स, बाँझोपनको रोकथाम र उपचार, नवजात शिशु तथा बालस्वास्थ्य हेरचाह, प्रौढ महिलाहरुको प्रजनन् स्वास्थ्य, लैंगिकतामा आधारित हिंसा सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श र उपचार प्रदान गर्ने स्वास्थ्य सेवा सम्झनु पर्छ ।

(ठ) "प्राकृतिक विपद् वा गैरप्राकृतिक विपद्" भन्नाले हिमपात ,असिना, हिमपहिरो, हिमताल, हिमविस्फोटन ,अतिवृष्टी, अनावृष्टी , बाढी, पहिरो तथा भू-स्खलन ,डुवान, खडेरी ,आँधी ,हुरी ,बतास, शितलहर ,तातो हावाको लहर, चटयाङ्ग, भूकम्प, ज्वालामुखी बिस्फोटन, डढेलो, महामरी, अनिकाल, कीट वा सूक्ष्म जीवाणु आतङ्क, पशु तथा चराचुरुङ्गीमा हुने फ्लू, सर्पदंश, जनावर आतङ्ग, खानी, हवाई, सडक, जल वा औद्यौगिक दूर्घटना, आगलागी विषाक्त ग्याँस, रसायन वा विकिरण चुहावट ,ग्याँस बिस्फोटन, विषाक्त खाद्य सेवन, वातावरणीय प्रदूषण, वन विनास वा भौतिक संरचनाको क्षती, प्रकोप उद्धारकार्यमा हुने दूर्घटना वा यस्तै अन्य गैरप्राकृतिक विपदबाट उत्पन्न विपद सम्झनु पर्छ ।

(ड) "मन्त्रालय" भन्नाले सामाजिक विकास मन्त्रलाय सम्झनु पर्छ ।

(ढ) "वैकल्पिक चिकित्सा सेवा" भन्नाले आयुर्वेद चिकित्सा बाहेक हाल प्रचलित होमियोप्याथी, प्राकृतिक, युनानी, अक्युपञ्चर सेवा समेतलाई जनाउँछ ।

(ण) "समिति" भन्नाले दफा २२ बमोजिमको समिति सम्झनु पर्छ ।

(त) "संक्रामक रोग" भन्नाले ब्याक्टेरिया, भाइरस वा

परजीवीले हुने कुनै पनि रोग, जुन प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा एक व्यक्तिबाट अर्को व्यक्तिमा सर्ने, बहुसङ्ख्यक व्यक्ति प्रभावित हुने सम्भावना भएका रोगलाई सम्झनु पर्छ र सो शब्दले जुनोटिक रोग समेतलाई जनाउँछ।

(थ) "सुरक्षित मातृत्व" भन्नाले महिलालाई गर्भवती, प्रसव र सुत्केरी अवस्थामा यस ऐन बमोजिम उपलब्ध गराइने मातृत्व सेवा सम्झनु पर्छ ।

(द) "स्वास्थ्य संस्था" भन्नाले स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने उद्देश्यले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई स्थापना भएको निजी तथा सार्वजनिक स्वास्थ्य संस्था सम्झनु पर्छ ।

(ध) "सेवाग्राही" भन्नाले स्वास्थ्य सेवाका लागि स्वास्थ्य संस्थामा आएका वा दर्ता भएका व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

(न) "सेवा प्रदायक" भन्नाले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने संस्था वा व्यक्ति सम्झनु पर्छ ।

परिच्छेद -२

स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी व्यवस्था

३. **आधारभूत स्वास्थ्य सेवा :** (१) प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र

कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन।

(२) प्रत्येक नागरिकलाई स्वास्थ्य सम्बन्धी सूचना, शिक्षा, परामर्श सेवा तथा उपचार र सो सम्बन्धी जानकारी प्राप्त गर्ने हक हुनेछ ।

(३) प्रत्येक नागरिकले तोकिए बमोजिमका प्रवर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक, पुनर्स्थापनात्मक, प्रशामक (प्यालिएटिभ) स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्न सक्नेछन् ।

(४) मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा तोकिए बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाबाट तोकिए बमोजिमका विधि वा प्रक्रियाबाट निःशुल्क रुपमा उपलब्ध गराउनेछ ।

४. <u>आकस्मिक उपचार सेवा प्रदान गर्नु पर्ने</u> : (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा आएका सेवाग्राही मध्ये जीवन खतरामा परेका, अशक्त हुने अवस्थामा रहेका सेवाग्राहीको प्राथमिकताका आधारमा तत्कालै उपचार सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाका सम्पूर्ण उपचार विधिका साथै आवश्यकता अनुसारका अन्य उपचार विधि अपनाउनु पर्नेछ ।

(३) आकस्मिक उपचारको लागि आएका सेवाग्राहीलाई रकम डिपोजिट नगरेको र प्रहरी रिर्पोट लगायतका अन्य कागजात पेश नगरेको भए तापनि उपचार गर्नु पर्नेछ ।

(४) आकस्मिक उपचार सेवा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(५) प्रदेश सरकारले प्राकृतिक विपद वा गैरप्राकृतिक विपदमा परेका व्यक्तिको उपचारको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

५. <u>प्रेषण गर्नु पर्ने</u> : (१) मन्त्रालयले दफा ६ र ७ बमोजिमको सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था बीच प्रेषण प्रणाली स्थापना गरी सेवा प्रभावकारी बनाउन आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ ।

(२) कुनै स्वास्थ्य संस्थामा उपचारको लागि आएको सेवाग्राहीलाई आफ्नो स्वास्थ्य संस्थाबाट उपचार प्रदान गर्न नसकिने अवस्था भएमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राहीलाई तुरुन्तै उपचार प्रदान गर्न सक्ने स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्नु पर्नेछ ।

तर आफ्नो संस्थामा उपयुक्त सेवा र सेवा प्रदायक हुँदाहुँदै सेवाग्राहीलाई अर्को स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्न पाईने छैन।

(३) उपदफा (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सेवाग्राहीको इच्छा बमोजिम निजलाई पायक पर्ने र चाहेको स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्न बाधा पुग्ने छैन।

(४) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले कुनै अर्को स्वास्थ्य संस्थाबाट प्रेषण भई आएका व्यक्तिको सम्बन्धमा गरेका परीक्षण प्रतिवेदनलाई मान्यता दिनु पर्नेछ।

तर पुनःपरीक्षण गर्नु पर्ने भएमा उपयुक्त आधार र कारण खुलाउनु पर्नेछ ।

परिच्छेद -३

अनुमति, सञ्चालन तथा अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था

६. **स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन अनुमति** : (१) यस ऐन बमोजिम अनुमति नलिई कसैले पनि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्नु हुँदैन ।

(२) अस्पताल सञ्चालन अनुमति प्रदान गर्दा स्वास्थ्य संस्थाको सेवाको प्रकृति, जनसंख्या, भौगोलिक दूरी र शैय्या क्षमताको निर्धारण तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(३) कुनै पनि स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्नको लागि अनुमति लिन चाहने संस्थाले प्रदेश कानून बमोजिम स्थापना भएका काउन्सिलको सिफारिस सहित मन्त्रालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ।

तर प्रदेश काउन्सिल नबनेको अवस्थामा भने प्रचलित कानून बमोजिम स्थापना भएको काउन्सिलको सिफारिस लिन सक्नेछ ।

(४) स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षण संस्था सञ्चालन गर्नको लागि तोकिए बमोजिमको आफ्नै स्वास्थ्य संस्था वा अस्पताल अनिवार्य हुनु पर्नेछ ।

तर विशिष्टीकृत प्रयोगात्मक अभ्यासको लागि यो व्यवस्था लागू हुनेछैन ।

(५) स्वास्थ्य संस्था वा स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षण संस्थाले सेवा वा कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा प्रदेश सरकारले तोकेको प्रोटोकल/मापदण्ड/निर्देशिका अनिवार्य रुपमा पालना गर्नु पर्नेछ ।

७. <u>शुल्क सम्बन्धी व्यवस्था</u> : (१) स्वास्थ्य संस्था स्थापना, सेवा बिस्तार वा स्तरोन्नति गर्न अनुमति प्राप्त सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले तोकिए बमोजिमको अनुमति दस्तुर र नवीकरण दस्तुर तोकिए बमोजिमको निकायमा बुझाउनु पर्नेछ ।

८. <u>पूर्वाधार निर्माण आशय पत्र (लेटर अफ इन्टेन्ट) लिनु पर्ने :</u> (१) यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, स्वास्थ्य सेवा विस्तार वा स्तरोन्नति गरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न इच्छुक स्वास्थ्य संस्थाले आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गर्ने प्रयोजनको लागि आशय पत्र लिनु पर्नेछ ।

तर पच्चीस भन्दा बढी शैय्या सञ्चालन गर्ने अस्पताललले प्रचलित वातावरण सम्बन्धी कानून बमोजिम

प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन समेत पेश गर्नु पर्नेछ।

(२) आशय पत्र लिने र प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण वा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन प्रतिवेदन सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

९. <u>सञ्चालन अनुमतिको लागि अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था</u> : (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थालाई सञ्चालन अनुमति दिनु भन्दा पहिले त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले तोकिए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गरे नगरेको प्राविधिक समितिले अनुगमन गरी सिफारिस गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा तोकिएको मापदण्ड पूरा नगरेको पाइएमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई मापदण्ड पूरा गर्न तीन महिना सम्मको अवधि दिन सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निरीक्षण तथा अनुगमनका क्रममा दिएको निर्देशन पालना नगर्ने स्वास्थ्य संस्थालाई मन्त्रालयले अनुमति दिने छैन।

१०. <u>पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड</u> : अस्पतालले सेवा सञ्चालन गर्दा तोकिए बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गर्नु पर्नेछ।

११. <u>सञ्चालन अनुमति</u> : (१) दफा ८ र ९ बमोजिमको कार्य सम्पन्न भएपछि दफा १० बमोजिमको पूर्वाधार सम्बन्धी मापदण्ड पूरा गरेका स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन

गर्न आवश्यक कागजात संलग्न गरी मन्त्रालय समक्ष निवेदन दिनुपर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको निवेदन प्राप्त हुन आएमा तीस दिन भित्र मन्त्रालयले अनुगमन समितिलाई अनुगमन गर्न लगाउनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको अनुगमन समितिको प्रतिवेदनको आधार र यस ऐनमा उल्लिखित अन्य मापदण्ड पूरा गरेको स्वास्थ्य संस्थालाई मन्त्रालयले पाँच वर्षसम्मको लागि स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न तोकिएको ढाँचामा अनुमति दिन सक्नेछ ।

१२. <u>थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गर्न अनुमति लिनु पर्ने</u> : स्वास्थ्य संस्थाले आफूले सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति पाएको सेवाका अतिरिक्त थप सेवा विस्तार गर्न वा शाखा स्थापना गरी सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमको प्रकृया पूरा गरी मन्त्रालयबाट अनुमति लिनु पर्नेछ ।

१३. <u>सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले अनुमति प्राप्त गर्न निवेदन दिनु पर्ने</u> : (१) यो ऐन प्रारम्भ हुँदाका बखत सञ्चालनमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाले यस ऐन बमोजिम तोकिएको पूर्वाधार तथा मापदण्ड पूरा गर्ने प्रयोजनको लागि अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचना बमोजिम निवेदन प्राप्त हुन आएमा मन्त्रालयले त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई यस ऐन बमोजिम तोकेको पूर्वाधार पूरा गर्नका

लागि तीन वर्ष र मापदण्ड कायम गर्नका लागि एक बर्षको समयावधि दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम पूर्वाधार वा मापदण्ड पूरा गर्नुपर्ने समयावधि थप भएको स्वास्थ्य संस्थाले प्रत्येक छ/छ महिनामा प्रगति प्रतिवेदन मन्त्रालय समक्ष पेश गर्नु पर्नेछ ।

(४) यस दफा बमोजिमको प्रकृया पूरा गरेको स्वास्थ्य संस्थालाई दफा ६ बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति प्रदान गरिनेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम अनुमतिको लागि निवेदन पेश नगर्ने, निवेदन पेश गरेको भए तापनि निर्धारित अवधिभित्र पूर्वाधार वा मापदण्ड पूरा नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको अनुमति मन्त्रालयले रद्द गर्नेछ ।

१४. <u>स्वास्थ्य संस्था बाहेक अन्यत्रबाट स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्ने</u> : (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको भन्दा बाहेकका ठाँउबाट स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न चाहेमा मन्त्रालय वा मन्त्रालयले तोकिदिएको निकायबाट अनुमति प्राप्त गर्नु पर्नेछ ।

(२) स्वास्थ्य सेवा प्रदायक संस्थाहरु बाहेक अन्य सेवा प्रदायक संस्थाले स्वास्थ्य सेवा दिन चाहेमा समेत मन्त्रालयबाट स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धित निकाय र स्वास्थ्य सेवा प्रदायक सम्बन्धित परिषदमा दर्ता भएको हुनु पर्नेछ ।

१५. <u>नवीकरण गराउनु पर्ने</u> : (१) यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गर्न अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थाले सेवा सञ्चालन अनुमतिको अवधि समाप्त हुनु भन्दा छ महिना अगावै नवीकरणका लागि मन्त्रालयमा निवदेन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन प्राप्त भएमा मन्त्रालयले तोके बमोजिमको दस्तुर लिई पाँच वर्षसम्मको लागि स्वास्थ्य संस्थालाई सेवा सञ्चालनको अनुमतिपत्र नवीकरण गर्न सक्नेछ,

तर नवीकरण गर्नु पूर्व मन्त्रालयले अनुगमन गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको अवधिभित्र निवेदन पेश गर्न नसकेको मनासिव कारण सहित छ महिनाभित्र निवेदन पेश गरेमा दोब्बर दस्तुर लिई मन्त्रालयले सेवा सञ्चालन अनुमति नवीकरण गरिदिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (२) वा (३) बमोजिमको अवधिभित्र नवीकरणको लागि निवेदन पेश नगर्ने स्वास्थ्य संस्थाको सेवा सञ्चालन अनुमतिपत्र स्वतः खारेज हुनेछ ।

१६. <u>दर्ता प्रमाण पत्र राख्नु पर्ने</u> : (१) स्वास्थ्य संस्थाले प्राप्त गरेको अनुमतिपत्र सबैले देख्ने गरी स्वास्थ्य संस्थामा राख्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अनुमतिपत्र डिजिटलरूपमा पनि राख्न सक्नेछ ।

१७. <u>स्वामित्व हस्तान्तरण</u> : (१) कुनै पनि व्यक्ति वा संस्थाको नाममा दर्ता भएको स्वास्थ्य संस्थाको स्वामित्व हस्तान्तरण नगरी अन्य व्यक्ति वा संस्थाले सञ्चालन गर्न पाउने छैन ।

(२) कसैले उपदफा (१) बमोजिमको स्वामित्व हस्तान्तरण गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमको प्रक्रिया पूरा गर्नु पर्नेछ ।

१८. <u>एकै पटक दुई स्वास्थ्य संस्थामा एकै व्यक्ति आबद्ध हुन नहुने</u> : कुनै चिकित्सक वा स्वास्थ्य कर्मीले एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्थामा एकै समयमा सेवा गर्न पाउने छैन ।

१९. <u>प्रतिवेदन पेश गर्नुपर्ने</u> : स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गरेको सेवाको तोकिए बमोजिमको गुणस्तर भए नभएको सम्बन्धमा प्रत्येक वर्ष स्वःमूल्याङ्कन गरी आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले दुई महिनाभित्र मन्त्रालय समक्ष तोकिए बमोजिमको ढाँचामा प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

२०. <u>अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था</u> : (१) मन्त्रालयले दफा १९ बमोजिम प्रतिवेदनको आधारमा सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाको गुणस्तर तथा मापदण्ड पूरा गरे नगरेको सम्बन्धमा अनुगमन गर्न गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा तोकिएको गुणस्तर वा मापदण्ड पूरा नगरी सेवा सञ्चालन गरेको पाइएमा

त्यस्तो संस्थालाई तत्काल सुधारका लागि बढीमा तीन महिनाको अवधि दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सुधार नगरेमा वा दफा १९ बमोजिमको वार्षिक प्रतिवेदन पेश नगरेमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थालाई प्रदान गरेको सेवा पूर्ण वा आंशिकरुपमा तत्काल बन्द गर्न मन्त्रालयले आदेश दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम बन्द गर्न आदेश दिनु पूर्व सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थालाई मनासिव माफिकको सफाइ पेश गर्ने मौका दिनु पर्नेछ ।

२१. **स्वास्थ्य संस्था गाभिन सक्ने** : सञ्चालनमा रहेका एक भन्दा बढी स्वास्थ्य संस्थाहरु एक आपसमा गाभिई सेवा सञ्चालन गर्न चाहेमा तोकिए बमोजिमका सर्तहरु पूरा गरी अनुमतिको लागि त्यस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरुले मन्त्रालयमा संयुक्तरुपमा निवेदन दिन सक्नेछन् ।

परिच्छेद४-

प्रदेश स्वास्थ्य समिति सम्बन्धी व्यवस्था

२२. **स्वास्थ्य समिति गठन** : (१) यस ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिमका स्वास्थ्य सम्बन्धी काम कारबाहीलाई प्रभावकारी बनाउनको लागि नीतिगतरुपमा सल्लाह दिन र ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको अनुगमन गर्न प्रदेश स्वास्थ्य समिति गठन हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरु रहनेछन् :-

(क) सचिव, सामाजिक विकास मन्त्रालय - अध्यक्ष

(ख) सचिव, मूख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय - सदस्य

(ग) सचिव, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - सदस्य

(घ) सचिव, भूमि व्यवस्था,कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय - सदस्य

(ङ) उपभोक्ता हित संरक्षण तथा स्वास्थ्य क्षेत्रका विज्ञ मध्येबाट मन्त्रालयले मनोनीत गरेका कम्तीमा दुई महिला सहित चार जना - सदस्य

च) प्रमुख, स्वास्थ्य सेवा महाशाखा -सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) को खण्ड (ङ) बमोजिमका सदस्यको पदावधि चार वर्षको हुनेछ ।

(४) समितिका सदस्यले नियमानुसार बैठक भत्ता पाउने छन् ।

२३. <u>समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार</u> : (१) समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ :-

(क) स्वास्थ्य तथा स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी नीति तथा योजना तर्जुमा गर्न सिफारिस गर्ने,

(ख) स्वास्थ्य सम्बन्धी बहुक्षेत्रीय नीति, योजना तथा कार्यक्रम पुनरावलोकन गरी आवश्यक मार्ग निर्देशन गर्ने,

(ग) स्वास्थ्य सेवाको विभिन्न विषयमा प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यान्वयन गर्न सुझाव दिने,

(घ) स्वास्थ्य सम्बन्धी अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको कार्यान्वयनका लागि सुझाव दिने,

(ङ) विदेशी सरकार, अन्तरसरकारी वा गैरसरकारी संघ संस्थाबाट प्राविधिक वा वित्तीय सहयोग प्राप्त गर्ने सम्बन्धमा संघीय सरकारसँग समन्वय गर्ने,

(च) जनस्वास्थ्यको सम्बन्धमा विकास एवं सुधार गर्न आवश्यक सुझाव दिने,

(छ) स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कुनै विषयमा सुझाव प्रस्तुत गर्ने, आवश्यकता अनुसार मापदण्ड, निर्देशिका, कार्यविधि तर्जुमा गर्न परामर्श दिने,

(ज) आवश्यकता अनुसार उपसमिति बनाउने, विज्ञ आमन्त्रण गरी कार्य गर्ने, गराउने ।

२४. <u>समितिको बैठक र निर्णय</u> : (१) समितिको बैठक अध्यक्षले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ ।

(२) समितिको सम्पूर्ण सदस्य संख्याको पचास प्रतिशत भन्दा बढी सदस्य उपस्थित भएमा बैठकको लागि गणपूरक संख्या पुगेको मानिनेछ ।

(३) बैठकको अध्यक्षता अध्यक्षले गर्नेछ र निजको अनुपस्थितिमा सदस्यले आफूहरु मध्येबाट छानेको व्यक्तिले अध्यक्षता गर्नेछ ।

(४) बैठकको निर्णय अध्यक्ष र सदस्य सचिवले प्रमाणित गर्नेछ।

(५) बैठक सम्बन्धी अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२५. <u>प्राविधिक समितिको गठन</u> : (१) स्वास्थ्य संस्थाको स्थापना, सञ्चालन, स्तरोन्नति, स्वास्थ्य सेवाको गुणस्तरीयता सुनिश्चित गर्न, मापदण्ड तोक्न तथा तोकिएको मापदण्ड अनुरुप सञ्चालन भएका स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन गरी सिफारिस गर्न मन्त्रालयमा प्राविधिक समिति गठन हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने प्राविधिक समितिमा देहायका सदस्य रहनेछन् :-

(क) प्रमुख, स्वास्थ्य सेवा महाशाखा - संयोजक

(ख) प्रमुख, चिकित्सा शाखा - सदस्य

(ग) कानून अधिकृत - सदस्य

(घ) स्वस्थ्य सम्बन्धी परिषद मध्येबाट कम्तिमा एक जना महिलासहित दुई जना - सदस्य

(ङ) प्रमुख, आयुर्वेद तथा बैकल्पिक चिकित्सा शाखा - सदस्य

(च) नर्सिंग अधिकृत - सदस्य सचिव

(३) उपदफा (२) बमोजिम गठन हुने प्राविधिक समितिमा आवश्यकता अनुसार विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

२६. <u>प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार</u> : (१) प्राविधिक समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) स्वास्थ्य संस्था सम्बन्धी विभिन्न मापदण्ड तर्जुमा गरी सिफारिस गर्ने,

(ख) स्वास्थ्य संस्थाको प्रत्यायन (एक्रिडिटेसन) र प्रमाणीकरण (सर्टिफिकेसन) गर्नको लागि मापदण्ड तर्जुमा गरी सो बमोजिम स्वास्थ्य संस्थाको वर्गीकरण गर्न सिफारिस गर्ने,

(ग) प्रत्यायन तथा प्रमाणीकरण मापदण्ड बमोजिम सेवा प्रवाह भए नभएको मूल्याङ्कन गरी सिफारिस गर्ने,

(घ) समितिमा प्राप्त उजुरी उपर छानबिन गरी न्यूनतम मापदण्ड पूरा नगरेका स्वास्थ्य संस्थाको सेवा आंशिक वा पूर्ण रुपमा बन्द गर्न मन्त्रालयलाई सिफारिस गर्ने।

परिच्छेद -५

प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्था

२७. **प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी :** (१) मन्त्रालयले प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श तथा सेवा प्रदान गर्ने व्यवस्था गर्नेछ ।

(२) मन्त्रालयले लक्षित समूहलाई स्वास्थ्य संस्था, स्वास्थ्य सेवा प्रदायक, शिक्षण संस्था, नागरिक समाज लगायतका संस्था मार्फत तोकिए बमोजिमको सेवा उपलब्ध गराउनेछ।

(३) मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिमको सेवा सुरक्षित, सर्वसुलभ, गुणस्तरीय र प्रभावकारी रुपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि मिडवाईफ्री शिक्षा तथा सेवा सम्बन्धी मापदण्ड बनाउनेछ।

२८. **सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन् स्वास्थ्य** (१) प्रत्येक महिलालाई सुरक्षित मातृत्व तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सम्बन्धमा आवश्यक परामर्श, गर्भवती तथा प्रसूति सेवा, गर्भनिरोधको सेवा तथा प्रजनन् सम्बन्धी रोगको निदान, उपचार र प्रेषण सम्बन्धी व्यवस्था प्रचलित कानूनले तोकिए बमोजिम निशुल्क उपलब्ध गराउने व्यवस्था हुनेछ ।

(२) गर्भवती महिला, सुत्केरी तथा नवजात शिशुको पोषण तथा उपचार सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२९. **भेदभाव गर्न नहुने** : कुनै स्वास्थ्य संस्था वा सेवा प्रदायकले जुनसुकै अवस्थाका सेवाग्राहीलाई कुनै पनि तरिकाले भेदभाव गर्न हुँदैन ।

३०. **आकस्मिक प्रसूति तथा नवजात शिशु सेवा** : प्रसूति सेवा प्रदान गर्ने सरकारी, सामुदायिक तथा निजी स्वास्थ्य संस्थाले आकस्मिक प्रसूति तथा नवजात शिशु सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

३१. **सुरक्षित गर्भपतन** : (१) प्रत्येक महिलालाई प्रचलित कानून बमोजिम सुरक्षित गर्भपतन गर्न पाउने अधिकार हुनेछ ।

३२. **गर्भपतन गर्न नहुने** : (१) कसैले गर्भमा रहेको भ्रूणको लिङ्ग पहिचान गरी गर्भपतन गर्न वा गराउन हुँदैन।

(२) गर्भवती महिलालाई गर्भको लिङ्ग पहिचान गर्न डर वा त्रास देखाई वा करकाप गरी वा धम्की दिई वा ललाई फकाई वा प्रलोभनमा पारी वा अनुचित प्रभाव, झुक्यानमा पारी, जोर जुलुम गरी दवाव दिई वा बाध्य पारी गर्भपतन गर्न गराउन हुँदैन ।

(३) गर्भवती महिलाले सुरक्षित गर्भपतन गराउन चाहेमा बाहेक कसैले बलपूर्वक गर्भपतन गराउने नियतले वा गर्भपतन हुन सक्छ भन्ने जानिजानी वा विश्वास गर्नु पर्ने कुनै काम गरी गर्भपतन गराउनु हुँदैन।

३३. **सुरक्षित गर्भपतन सेवा** : (१) सुरक्षित गर्भपतन सेवा इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था र इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीले मात्र उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपलब्ध गराउने सेवाको उपयुक्त प्रविधि र प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) सुरक्षित गर्भपतनको सेवा प्राप्त गर्न चाहने गर्भवती महिलाले इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था वा इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीलाई तोकिए बमोजिमको ढाँचामा मञ्जुरीनामा दिनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि होस ठेगान नभएको, तत्काल मञ्जुरी दिन नसक्ने अवस्था भएको वा अठार वर्ष उमेर पूरा नगरेको गर्भवती महिलाको हकमा निजको संरक्षकले मञ्जुरीनामा दिन सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि अठार वर्षभन्दा कम उमेरकी गर्भवती महिलाको हकमा निजको सर्वोत्तम हितलाई ध्यानमा राखी सुरक्षित गर्भपतन सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

३४. **गोपनियता कायम राख्नुपर्ने** : (१) इजाजत प्राप्त स्वास्थ्य संस्था वा इजाजत प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीले गर्भवती महिलाको प्रजनन् स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित सूचना, कागजात तथा निजलाई प्रदान गरीएको परामर्श र सेवा सम्बन्धी सबै अभिलेख गोप्य राख्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा त्यस्ता सूचना, कागजात तथा परामर्श सेवा सम्बन्धी अभिलेख उपलब्ध गराउन सकिनेछः-

(क) कुनै मुद्दा मामिलाको अनुसन्धान तथा सुनुवाईको सिलसिलामा अनुसन्धान अधिकारी वा अदालतबाट जानकारी माग भएमा,

(ख) सुरक्षित गर्भपतन सेवा सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान वा अनुगमनको उद्देश्यले सम्बद्ध महिलाको परिचय नखुल्ने गरी उद्धरण गर्न,

(ग) सम्बन्धित महिला स्वयंले यस सम्बन्धी अभिलेख माग गरेमा ।

३५. <u>प्रजनन् अङ्गमा हुने संक्रमण तथा यौनजन्य रोग</u> : प्रजनन् अंगमा हुने संक्रमण, यौन प्रसारित रोगहरु तथा एचआईभी र एड्स लगायतका रोगको रोकथाम, नियन्त्रण, उपचार तथा पुनर्स्थापना सम्बन्धी व्यवस्था र सेवा प्रदान गर्नको लागि मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३६. <u>बाँझोपनको रोकथाम र उपचार :</u> बाँझोपनको रोकथाम र उपचार सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

३७. <u>लैङ्गिक हिंसामा आधारित स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्था :</u> (१) मन्त्रालयले लैङ्गिक हिंसामा आधारित स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा, सूचना, परामर्श तथा तोकिए बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सेवा प्रदेश अन्तर्गतका सबै स्वास्थ्य संस्था मार्फत तोकिए बमोजिम प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

३८. <u>संस्था सुचिकृत हुने सम्बन्धमा</u> : मन्त्रालयले निजी, गैरसरकारी तथा सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थालाई तोकिए बमोजिमका स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि तोकिए बमोजिमको शर्त पालना गर्ने गरी सुचीकृत गर्न सक्नेछ।

परिच्छेद -६
<u>खोप सेवा सम्बन्धी व्यवस्था</u>

३९. <u>खोप सेवा प्रदान गर्नुपर्ने</u> : (१) खोपको माध्यमबाट रोगको रोकथाम, नियन्त्रण, निवारण वा उन्मूलन गरी शिशु, बालबालिका, महिला लगायतका व्यक्तिको मृत्युदर घटाउन तथा खोप सेवाको विकास र विस्तार गर्नका लागि मन्त्रालयले व्यवस्था मिलाउनेछ ।

(२) मन्त्रालयले तोके बमोजिमको खोप सेवा तोकिएका स्वास्थ्य संस्था मार्फत निःशुल्क उपलव्ध गराउनेछ ।

(३) कुनै पनि खोपको शुल्क लिनुपर्ने भएमा मन्त्रालयले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

४०. <u>खोप लगाउनु पर्ने</u> : (१) मन्त्रालयले कुनै रोगको रोकथाम, नियन्त्रण, निवारण वा उन्मूलन गर्नको लागि अनिवार्य रुपमा खोप लगाउनु पर्ने गरी तोक्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको खोप लगाउनु सम्बन्धित व्यक्ति, अभिभावक वा संरक्षकको कर्तव्य हुनेछ ।

४१. <u>**खोप दिन नहुने**</u> : यस परिच्छेदमा अन्यत्र जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि व्यक्तिको स्वास्थ्यको कारण खोप दिन नमिल्ने भएमा खोप दिने व्यक्तिले त्यस्तो खोप दिनु हुँदैन ।

४२. <u>**खोपका विषयमा जानकारी गराउनुपर्ने**</u> : खोप दिने व्यक्तिले खोप दिनु अघि खोप लिने व्यक्तिलाई वा निजको संरक्षक वा अभिभावकलाई मौखिक वा अन्य माध्यमबाट त्यस्तो खोपको प्रकृति, फाइदा र सम्भावित असरका बारेमा जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

४३. <u>**खोप सम्बन्धी मापदण्ड :**</u> खोप सम्बन्धी मापदण्ड मन्त्रालयले निर्धारण गर्नेछ ।

४४. <u>**स्वास्थ्यकर्मी जिम्मेवार हुने**</u> : (१) यस ऐन बमोजिम खोप दिने कार्यमा संलग्न हुने सम्बन्धित स्वास्थ्यकर्मी जिम्मेवार हुनेछ ।

(२) सार्वजानिक बिदाको दिनमा समेत खोप सेवा अनिवार्य सञ्चालन गर्नु स्वस्थ्यकर्मीको दायित्व हुनेछ ।

४५. <u>**खोप सञ्चालनमा अवरोध गर्न नहुने**</u> : कसैले पनि खोप सेवा सञ्चालन सम्बन्धी कार्यमा कुनै किसिमको बाधा अवरोध गर्नु हुँदैन ।

४६. <u>**अनुमति लिनु पर्ने**</u> : (१) खोप सेवा सञ्चालन गर्न चाहने निजी, गैरसरकारी, सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थाले मन्त्रालयबाट तोकिए बमोजिम अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खोप सेवाको प्रतिवेदन तोकिएको निकायमा नियमितरुपले पेश गर्नु पर्नेछ ।

४७. <u>**खोप सेवाको अभिलेख राख्नुपर्ने**</u> : (१) खोप दिने व्यक्तिले खोप लगाएका व्यक्तिको अभिलेख अद्यावधिक रुपमा राख्नु पर्नेछ ।

(२) खोप दिने व्यक्तिले खोप लगाएको प्रमाण स्वरुप खोप लगाउने व्यक्तिलाई तोकिएको ढाँचामा खोप कार्ड प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(३) खोप लिने व्यक्ति, निजको संरक्षक वा अभिभावकले खोप कार्ड सुरक्षित राख्नु पर्नेछ ।

(४) खोप लगाउने स्वास्थ्य संस्थाले आफूले लगाएको खोपको विवरण सुरक्षित र गोप्य राख्नु पर्नेछ।

(५) खोप लगाएको व्यक्तिको अभिलेख राख्ने प्रयोजनको लागी मन्त्रालयले तोके बमोजिम बायोमेट्रिक अभिलेख समेत राख्न लगाउन सक्नेछ ।

४८. <u>**खोपको आपूर्ति सम्बन्धी व्यवस्था**</u> : (१) खोप आपूर्ति गर्न दर्ता भएका संस्थाले औषधि व्यवस्था विभागमा दर्ता भएको खोप मात्र आपूर्ति गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको आपूर्ति गरीने खोप असल उत्पादन प्रक्रिया अपनाई उत्पादन भएको र विश्व स्वास्थ्य संगठनबाट गुणस्तरयुक्त रहेको भनी प्रमाणित भएको हुनु पर्नेछ ।

४९. <u>**खोपको ढुवानी, भण्डारण र वितरण**</u> : खोपको ढुवानी, भण्डारण र वितरण, सोको लागि प्रयोग गरिने उपकरण तथा

खोप प्रयोग गर्दाको अवधिसम्म कायम राख्नु पर्ने तापक्रम मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड बमोजिमको हुनु पर्नेछ ।

५०. <u>खोप कोष</u> : (१) खोप सम्बन्धी कार्यको प्रवर्द्धनको लागि खोप कोष नामको एक कोष रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहाय बमोजिमका रकम रहने छन् :-

(क) नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त रकम,

(ख) स्वदेशी व्यक्ति, वित्तीय, सहकारी वा अन्य संघ संस्थाबाट प्राप्त रकम,

(ग) नेपाल सरकारको अनुमति बमोजिम अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था वा व्यक्तिबाट प्राप्त रकम,

(घ) अन्य स्रोतबाट प्राप्त रकम ।

(३) मन्त्रालयले खोप कोषमा प्राप्त हुने रकम "क" वर्गको वाणिज्य बैंकमा खाता खोली जम्मा गर्नु पर्नेछ ।

(४) रकम खर्च गर्ने तथा खोप कोष सञ्चालन गर्ने सम्बन्धी व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५१. <u>सहयोग तथा समन्वय गर्नुपर्ने</u> : (१) खोप सेवा सञ्चालन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक सहयोग गर्नु सम्बन्धित निकाय वा व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) मन्त्रालयले खोप सेवा सञ्चालन गर्दा संघ र स्थानीय तहसँग समन्वय र सहकार्य गर्नेछ।

परिच्छेद -७

पोषण सम्बन्धी व्यवस्था

५२. **स्तनपानको संरक्षण र संवर्द्धन** : (१) कुनै पनि नवजात शिशुलाई जन्मदेखि छ महिनासम्म पूर्ण स्तनपान गराउनु आमाको दायित्व हुनेछ।

(२) स्तनपानको संरक्षण र संवर्द्धन गर्न आमाको दूधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु लगायत बाल आहार उत्पादक वा वितरकले छापा वा विद्युतीय माध्यमबाट कुनै पनि विज्ञापन वा प्रायोजन गर्न हुँदैन ।

(३) बाल आहार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५३. **गुणस्तर कायम गर्नु पर्ने** : कुनै पनि प्रकृतिका खाद्य पदार्थ, औषधिजन्य वा पानी लगायतका पदार्थको उत्पादन, भण्डारण वा बिक्री वितरणमा तोकिए बमोजिमको गुणस्तर मापदण्ड कायम गर्नु पर्नेछ ।

५४. **पानी तथा खाद्यान्नको व्यवस्था** :सरकारी स्वास्थ्य (१) शुल्क गुणस्तरीय :संस्थामा भर्ना भएका सेवाग्राहीलाई नि खानेपानी र खानाको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

सबै स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा (२) भर्ना भएका सेवाग्राहीलाई गुणस्तरीय खानेपानी र खानाको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

बमोजिमको व्यवस्था (२) र (१) उपदफा (३) स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नै परिसर भित्रबाट गर्नु पर्नेछ।

खानेपानी र खानाको गुणस्तर सम्बन्धी अन्य (४) व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ।

५५. **<u>सूक्ष्म पोषण सम्बन्धी व्यवस्था</u>** : (१) मन्त्रालयले आयोडिन, आइरन, फोलिक एसिड लगायतका स्वास्थ्यका लागि आवस्यक पर्ने सुक्ष्म पोषक तत्व सम्बन्धित खाद्यान्नमा सम्मिश्रण गर्ने व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(२) मन्त्रालयले उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गर्न कुनै उत्पादक कम्पनी तथा वितरक सँग समन्वय गर्न सक्नेछ ।

(३) सूक्ष्म पोषण सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद —८

<u>आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी व्यवस्था</u>

५६. **<u>आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी व्यवस्था</u>** : (१) औषधीजन्य जडीबुटी तथा आयुर्वेद औषधी सम्बन्धी दर्ता, अनुमति र सञ्चालन सम्बन्धी मापदण्ड मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(२) गुणस्तरीय आयुर्वेद औषधि उत्पादन सम्बन्धी व्यवस्था आयुर्वेद कुशल औषधि मुलुकी संहिताले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) आयुर्वेद औषधिजन्य जडीबुटीको गुणस्तर नियमन गर्न तोकिए बमोजिमको समिति हुनेछ ।

(४) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी शिक्षण संस्थाको दर्ता, अनुमति र सञ्चालन मन्त्रालयले तोकेको मापदण्ड बमोजिम हुनेछ ।

(५) आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद -९

स्वास्थ्य अनुसन्धान

५७. **स्वास्थ्य अनुसन्धान**: (१) मन्त्रालयले स्वास्थ्य क्षेत्रको समग्र विकासको लागि अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्न गराउन बढीमा पाँच सदस्यीय विज्ञ समूह रहेको प्रदेश स्वास्थ्य अनुसन्धान समिति गठन गर्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम गठन हुने समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा सेवा शर्त र सुविधा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

५८. **प्रयोगात्मक अनुसन्धानको लागि स्वास्थ्य सेवा :** (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले सेवाग्राहीलाई प्रयोगात्मक वा अनुसन्धानको प्रयोजनको लागि स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनु अघि सोको जानकारी सम्बन्धित सेवाग्राहीलाई गराउनु पर्छ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गर्दा सेवाग्राहीलाई प्रारम्भिक स्वास्थ्य उपचार प्रदान गर्ने सेवा प्रदायकले लिखित मञ्जुरीनामा लिनु पर्नेछ ।

(३) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले स्वास्थ्य सम्बन्धी विषयमा अनुसन्धान गर्न चाहेमा मन्त्रालयले बनाएको मापदण्ड बमोजिम अध्ययन अनुसन्धान गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद -१०

सेवाप्रदायक र सेवाग्राहीको कर्तव्य तथा अधिकार

५९. **सेवाप्रदायकको कर्तव्य** : (१) यस ऐन बमोजिम सेवाग्राहीलाई भेदभाव नगरी सेवा प्रदान गर्नु सबै सेवाप्रदायकको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि सेवाग्राहीको अवस्थाको आधारमा सेवाप्रदायकले उपचार गर्दा प्राथमिकीकरण गर्न सक्नेछ ।

(३) सेवाग्राहीलाई निजको व्यक्तिगत स्वास्थ्य उपचारसँग सम्बन्धित निर्णय प्रक्रियामा सहभागी गराउनु पर्नेछ ।

(४) सेवाग्राहीलाई स्वास्थ्य उपचार गर्दा अनावश्यक सर्जरी, निदानका प्रक्रिया र औषधी सिफारिस गर्न हुँदैन ।

(५) स्वास्थ्यकर्मीले उपचारको क्रममा एक रोगको उपचार गर्नु पर्नेमा अर्को रोगको उपचार वा एक अंगको चिरफार गर्नु पर्नेमा अर्को अंगको चिरफार गर्नु हुँदैन ।

(६) स्वास्थ्यकर्मीले उपदफा (५) बमोजिमको कार्य गरेको उजुरी परेमा वा शंका लागेमा मन्त्रालयले तत्काल छानबिन गराउनु पर्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम छानबिन गर्दा दोषी ठहरीएमा यस ऐन बमोजिम सजाय हुनेछ ।

६० . **सेवाग्राहीलाई जानकारी दिनु पर्ने** : (१) सेवा प्रदायकले देहायको बिषयमा सेवाग्राहीलाई जानकारी दिनु पर्नेछः-

(क) प्रत्येक व्यक्तिलाई आफ्नो स्वास्थ्य उपचारको सम्बन्धमा,

(ख) रोगको निदान र उपचारसँग सम्बन्धित सेवाको स्तर र विकल्प सम्बन्धमा,

(ग) हरेक विकल्पसँग सम्बन्धित अनुमानित खर्च र सम्भावित परिणाम सम्बन्धमा,

(घ) सेवाग्राहीले स्वास्थ्य सेवा इन्कार गर्न सक्ने र त्यसरी इन्कार गर्दा उत्पन्न हुनसक्ने सम्भावित परिणाम, जोखिम र दायित्व सम्बन्धमा ।

(२) सेवाप्रदायकले उपदफा (१) बमोजिमको जानकारी दिंदा निजले बुझ्ने भाषामा दिनु पर्नेछ ।

६१. **सेवाग्राहीको सहमति लिनु पर्ने** : (१) सेवाप्रदायकले स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउँदा सेवाग्राहीलाई सुसूचित गराई सहमति लिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि देहायको अवस्थामा सेवाग्राहीको सहमति नलिई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सक्नेछः-

(क) सेवाग्राहीले सहमति प्रदान गर्न नसक्ने अवस्थामा,

(ख) सेवाग्राहीले सहमति दिन नसक्ने अवस्थामा निजको नजिकको हकवालाले सहमति दिएमा ,

(ग) अदालतको आदेश भएमा,

(घ) कुनै व्यक्तिलाई उपचार नगर्दा आम जनस्वास्थ्यमा गम्भीर खतरा उत्पन्न हुन सक्छ भन्ने प्रमाण प्राप्त भई मन्त्रलायले आदेश दिएमा,

(ङ) स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन ढिलाई गरेमा निजको मृत्यु हुनसक्ने वा स्वास्थ्यमा अपूरणीय क्षति पुग्ने सम्भावना भएमा ।

(३) दफा ६१ मा उल्लेख भए बमोजिमको सुसूचित सहमति अन्य व्यक्तिबाट दिइएको भएमा सहमति दिने व्यक्तिले सम्भव भएसम्म त्यस्तो सहमति प्रदान गर्नु अगावै सेवाग्राही सँग परामर्श लिनु पर्नेछ।

(४) सेवाग्राहीले दफा ६१ मा उल्लेख भए बमोजिम सहमति प्रदान गर्न सक्षम नभए तापनि निजले सो कुरा बुझ्न सक्ने अवस्था भएमा निजलाई दफा ६० मा उल्लेख भए बमोजिमको जानकारी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

६२. <u>सेवाग्राहीको कर्तव्य</u> : स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्ने व्यक्तिले स्वास्थ्य कर्मी र सेवा प्रदायकको मर्यादा र सम्मान गर्नु पर्नेछ।

परिच्छेद —११

नसर्ने रोग सम्बन्धी व्यवस्था

६३. **नसर्ने रोगको रोकथाम** नसर्ने रोगको रोकथाम तथा (१) : व्यवस्थापनका लागि स्वास्थ्य परीक्षण गर्नु र गराउनु सबै व्यक्तिको कर्तव्य हुनेछ ।

बमोजिम कार्य तोकिए बमोजिम (१) उपदफा (२) हुनेछ ।

६४ . **मानसिक स्वास्थ्य** मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका (१) : व्यक्तिकोस्वास्थ्य उपचार तथा मनोसामाजिक परामर्श सम्बन्धमा मन्त्रालयले आवश्यक व्यवस्था गर्नेछ।

बमोजिमको सेवा प्रदान गर्दा कुनै (१) उपदफा (२) पनि स्वास्थ्य संस्थाले भेदभाव गर्नु हुँदैन।

(३) मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएको व्यक्तिलाई मानवीय व्यवहार गर्नु पर्नेछ ।

(४) कडा खालका मानसिक रोग लागेको व्यक्तिलाई उपचार र पुनर्स्थापनाको लागि स्वास्थ्य संस्थामा लैजाने दायित्व सम्बन्धित परिवार वा संरक्षकको हुनेछ ।

(५) मानसिक उपचार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

६५. **विद्यालय स्वास्थ्य सेवा तथा स्वास्थ्य शिक्षा :** (१) किशोरकिशोरीको प्रजनन् स्वास्थ्य लगायतका अन्य

स्वास्थ्य सम्बन्धी सेवा, शिक्षा तथा मनोपरामर्श सेवा प्रदान गर्न विद्यालयमा नर्सको व्यवस्था मन्त्रालयले गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम खटिएका नर्सको काम, कर्तव्य र अधिकार तोकिए बमोजिम हुनेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम नियुक्त भएको नर्सको सेवा, शर्त र सुविधा प्रचलित नियमानुसार हुनेछ।

परिच्छेद -१२

कसूर तथा दण्ड सजाय

६६. **कसूर गरेको मानिने:** (१) कसैले देहाए बमोजिम कार्य गरेमा यो ऐन बमोजिमको कसूर गरेको मानिनेछः-

(क) दफा ५ को उपदफा (२) बमोजिम आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा सेवा र स्वास्थ्यकर्मी हुँदाहुँदै सेवाग्राहीलाई अर्को स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गरेमा,

(ख) दफा ६ को उपदफा (१) बमोजिम अनुमति नलिई स्वास्थ्य संस्था स्थापना वा सञ्चालन गरेमा,

(ग) दफा ६ को उपदफा (४) बमोजिम आफ्नै अस्पताल नभई शिक्षण संस्था सञ्चालन गरेमा,

(घ) दफा ६ को उपदफा (५) बमोजिमको प्रोटोकल/मापदण्ड/निर्देशिका पालना नगरेमा,

(ङ) दफा १२ बमोजिम अनुमति नलिई सेवा वा शाखा बिस्तार गरेमा ,

(च) दफा १४ को उपदफा (३) बमोजिम दर्ता नभई स्वास्थ्य सेवा प्रदान गरेमा,

(छ) दफा १७ को उपदफा (१) बमोजिम स्वामित्व हस्तान्तरण नगरी स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन गरेमा ,

(ज) दफा १८ बमोजिम एकै व्यक्तिले एक भन्दा बढि स्वास्थ्य संस्थामा एकै समयमा सेवा गरेमा,

(झ) दफा ३२ बमोजिम भ्रूणको लिंग पहिचान गरी गर्भपतन गरेमा गराएमा वा महिलाको इच्छा विपरित करकापमा गर्भ पतन गराएमा,

(ञ) दफा ३३ को उपदफा (१) को बर्खिलाप गर्भपतन गरेमा,

(ट) दफा ४१ बमोजिम खोप दिन नमिल्ने व्यक्तिलाई खोप दिएमा ।

(ठ) दफा ४६ को उपदफा (१) बमोजिम अनुमति नलिई खोप सेवा सञ्चालन गरेमा,

(ड) दफा ४९ बमोजिम खोपको ढुवानी, भण्डारण, वितरण र प्रयोग जस्ता कार्य मापदण्ड बमोजिम नगरेमा,

(ढ) दफा ५२ को उपदफा (२) बमोजिम आमाको दुधलाई प्रतिस्थापन गर्ने वस्तु लगायत बाल आहार उत्पादक वा वितरकले छापा वा विद्युतीय माध्यमबाट विज्ञापन वा प्रायोजन गरेमा,

(ण) दफा ५३ बमोजिम खाद्य पदार्थ, औषधिजन्य वा पानी लगायतका पदार्थको उत्पादन, भण्डारण वा बिक्री वितरण गर्दा गुणस्तर कायम नगरेमा,

(त) दफा ५८ को उपदफा (१) र (३) बमोजिम कुनै पनि प्रयोगात्मक वा अनुसन्धान कार्य गर्दा, सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थाले लिखित मञ्जुरिनामा नलिएमा,

(थ) दफा ५९ को उपदफा (४) बमोजिम अनावश्यक सर्जरी, निदान र औषधी सिफारिस गरेमा,

(द) दफा ५९ को उपदफा (७) बमोजिम दोषी ठहरीएमा,

(ध) दफा ६० को उपदफा (१) बमोजिम सेवाग्राहीलाई जानकारी नगराई उपचार गरेमा,

(न) दफा ६१ को उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्दा सेवाग्राहीलाई सुसूचित गराइ सहमति नलिएमा,

(प) दफा ७१ को उपदफा (१) बमोजिम आपत्कालिन अवस्थामा स्वास्थ्य संस्था बन्द गरेमा,

(फ) दफा ७१ को उपदफा (३) बमोजिम सेवाप्रदायक तोकिएको वा खटाएको ठाउँमा नगएमा,

(ब) दफा ७३ को उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि अवाञ्छीत कार्य गरेमा ।

(भ) दफा ७८ को उपदफा (२) बमोजिम जनमानसमा भ्रमपार्ने र असरपार्ने सूचना प्रकाशन तथा प्रसारण गरेमा,

(म) दफा ७९ को उपदफा (१) बमोजिम अनुमती नलिई रक्तसञ्चार सेवा प्रदान गरेमा,

(य) दफा ८२ बमोजिम गोपनीयता भङ्ग गरेमा ।

६७. <u>दण्ड सजाय हुने :</u> (१) दफा ६६ बमोजिमको कसूर गरेमा देहाय बमोजिमको सजाय हुनेछः-

(क) खण्ड (क) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रुपैया पच्चीस हजार र दोस्रो पटक गरेमा दोब्बर र तेश्रो पटक देखि रुपैया पाँच लाख जरिबाना ।

(ख) खण्ड (ख) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रुपैया एक लाख जरिबाना र स्वास्थ्य संस्था बन्द।

(ग) खण्ड (ग) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रुपैया एक लाख, दोस्रो पटक गरेमा दोब्बर र तेश्रो पटक गरेमा रुपैया पाँच लाख जरिबाना र शिक्षण संस्था बन्द ।

(घ) खण्ड (घ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रुपैया पच्चीस हजार देखि रुपैया एक लाखसम्म जरिबाना ।

(ङ) खण्ड (ङ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रुपैया एक लाख जरिबाना वा संस्था बन्द वा दुवै।

(च) खण्ड (च) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रुपैया पच्चीस हजार देखि रुपैया एक लाखसम्म जरिबाना ।

(छ) खण्ड (छ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रुपैया पचास हजार जरिबाना ।

(ज) खण्ड (ज) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रुपैया पचास हजार जरिबाना ।

(झ) खण्ड (झ) भ्रुणको लिंग पहिचान गरी गर्भपतन गर्ने गराउनेलाई एक बर्षसम्म कैद वा महिलाको सहमति बिना जवर्जस्ती गर्भपतन गर्ने गराउनेलाई गर्भको अवधि हेरेर रुपैया दश हजारदेखि पचास हजारसम्म जरिबाना र एकवर्ष देखि पाँच वर्षसम्म कैद वा दुवै ।

(ञ) खण्ड (ञ) बमोजिम कसूर भएमा संस्थाको हकमा एक लाख र व्यक्तिको हकमा पचास हजारसम्म जरिबाना ।

(ट) खण्ड (ट) बमोजिम दिन नपर्ने व्यक्तिलाई खोप दिएमा रुपैया पाँच हजार जरिबाना ।

(ठ) खण्ड (ठ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रुपैया एक लाख जरिबाना वा संस्था बन्द वा दुवै।

(ड) खण्ड (ड) बमोजिमको कसूर उत्पादकले गरेमा रुपैया एक लाख, भण्डारकले गरेमा रुपैया पचास हजार र बिक्री वितरकले गरेमा रुपैया पच्चीस हजारम्म जरिबाना ।

(ढ) खण्ड (ढ) बमोजिम कसूर गरेमा रुपैया पच्चीस हजार र बिज्ञापन बन्द गर्ने र पटक पटक गरेमा रुपैया एक लाखसम्म जरिबाना तथा कम्पनी बन्द ।

(ण) खण्ड (ण) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रुपैया पाँच हजार देखि रुपैया पच्चीस हजारसम्म र दोश्रो पटक देखिमाथि रुपैया एक लाखसम्म जरिबाना ।

(त) खण्ड (त) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई पहिलो पटकको लागि रुपैया पच्चीस हजार जरिबाना र अनुसन्धान बन्द गराउन सकिने ।

(थ) खण्ड (थ) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रुपैया पाँच हजार दखि पचास हजारसम्म जरिबाना।

(द) खण्ड (द) बमोजिमको कसूर गर्नेलाई रुपैया एक लाख देखि पाँच लाखसम्म जरिबाना र सम्बन्धित स्वास्थ्यकर्मीको इजाजत खारेजसम्म ।

(ध) खण्ड (ध) बमोजिम कसूर गरेमा रुपैया पाँचहजार देखि रुपैया पच्चिस हजारसम्म जरिबाना ।

(न) खण्ड (न) बमोजिम कसूर गरेमा रुपैया पाँचहजार देखि रुपैया पच्चिस हजारसम्म जरिबाना ।

(प) खण्ड (प) बमोजिम कसूर गरेमा रुपैया पचास हजार जरिबाना र संस्था बन्द समेत गर्न सक्ने ।

(फ) खण्ड (फ) बमोजिम कसूर गरेमा रुपैया पाँचहजार देखि रुपैया पच्चिस हजारसम्म जरिबाना ।

(ब) खण्ड (ब) बमोजिम कसूर गरेमा रुपैया पच्चिस हजारसम्म जरिबाना ।

(भ) खण्ड (भ) बमोजिम कसूर गरेमा रुपैया पचास हजारसम्म जरिबाना ।

(म) खण्ड (म) बमोजिम कसूर गरेमा रुपैया पच्चीस हजारसम्म जरिबाना ।

(य) खण्ड (य) बमोजिम कसूर गरेमा रुपैया पाँच हजार देखि पच्चीस हजारसम्म जरिबाना ।

(२) माथि उल्लेख गरिएका सजायमध्ये अदालतको प्रक्रियाबाट फैसला भएकाको हकमा चित्त नबुझेमा पैतीस दिन भित्र उच्च अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

६८ **<u>सरकारवादी हुने:</u>** (१) दफा ६६ बमोजिमको कसूर सरकारवादी हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कसूर सरकारी मुद्दा सम्बन्धी ऐनको अनुसूची-२ मा परेको मानिनेछ।

६९ **मुद्दा हेर्ने अधिकारः** यस ऐन अन्तरगतको कसूर सम्बन्धी मुद्दाको शुरु कारबाही र किनारा गर्ने अधिकार जिल्ला अदालतलाई हुनेछ ।

७० **हद म्यादः** दफा ६६ बमोजिमको कसूरका सम्बन्धमा मर्का पर्ने व्यक्तिले मुद्दा गर्नुपर्ने कारण उत्पन्न भएको मितिले पैतीस दिनभित्र गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद -१३

विविध

७१. **आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा सञ्चालन** : (१) कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थाले, स्वास्थ्य सम्बन्धी कामकारबाही जस्तो सुकै आपत्कालीन अवस्थामा समेत बन्द गर्नु हुँदैन ।

(२) मन्त्रालयले आपत्कालीन अवस्थामा स्वास्थ्य सेवा सुचारु गर्नका लागि आवश्यक व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(३) मन्त्रालयले आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न स्वास्थ्य संस्था वा सेवा प्रदायकलाई तोक्न वा खटाउन सक्नेछ ।

(४) आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न स्वास्थ्य संस्था वा सेवा प्रदायकले मन्त्रालयसँग समन्वय गरेर एकद्वार प्रणाली मार्फत् स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु पर्नेछ ।

(५) आपत्कालीन स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नका लागि मन्त्रालयले आपत्कालीन कार्य सञ्चालन केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गर्नेछ ।

७२. **मानव श्रोतको व्यवस्थापन** : (१) मन्त्रालयले स्वास्थ्य क्षेत्रमा आवश्यक मानव श्रोतको उत्पादन, उपयोग, विकास तथा वितरण सम्बन्धी कार्य व्यवस्थित गर्न मानव श्रोत सम्बन्धी योजना बनाउनेछ ।

(२) मानव श्रोत तथा तालिम प्राप्त जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्दा जनसंख्या, स्वास्थ्य सेवा र स्वास्थ्यकर्मीको अनुपात मापदण्डमा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७३. **स्वास्थ्यकर्मी तथा स्वास्थ्य संस्थाको सुरक्षा** : (१) कसैले पनि स्वास्थ्य उपचारको विषयमा स्वास्थ्यकर्मीलाई घेराउ, अपमानजनक व्यवहार, धाकधम्कि, हातपात वा स्वास्थ्य संस्थामा तोडफोड, आगजनी, तालाबन्दी वा यस्तै प्रकृतिका अन्य कुनै अवाञ्छीत कार्य गर्नु हुँदैन ।

(२) कसैले कुनै स्वास्थ्यकर्मी उपर वा स्वास्थ्य संस्थामा उपदफा (१) बमोजिमको कार्य गर्न लागेमा त्यस्तो स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थाले स्थानीय प्रशासनसँग सुरक्षा माग गरेमा तत्काल सुरक्षा दिनु पर्नेछ ।

(३) स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थाको सुरक्षा सम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानूनमा तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७४. <u>जोखिमयुक्त पेशागत स्वास्थ्य सुरक्षा :</u> (१) जोखिमयुक्त कार्य क्षेत्रको प्रकृति, वर्गीकरण र अन्य व्यवस्था मन्त्रालयले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको क्षेत्रमा काम गर्ने सेवा प्रदायकको सुरक्षाको लागि सम्बन्धित रोजगारदाताले यथेष्ठ उपायहरु अवलम्बन गर्नु पर्नेछ ।

(३) कामको शिलशिलामा कार्य स्थलमा कुनै औजार उपकरणले वा कुनै उत्पादन सामग्रीले वा रसायनले कुनै कर्मचारी घाइते, अपाङ्ग वा मृत्यु भएमा वा गम्भीर संक्रमण वा सेवाग्राही भएमा स्वास्थ्य उपचार र उचित क्षतिपूर्ति समेतको व्यवस्था सम्बन्धित रोजगारदाताले गर्नु पर्नेछ।

(४) तोके बमोजिमको उच्च जोखिमयुक्त क्षेत्रमा काम गर्ने कामदार वा कर्मचारीको अनिवार्य रुपमा स्वास्थ्य बिमा गर्नु पर्नेछ ।

७५. <u>विशेष स्वास्थ्य सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमः</u> मन्त्रालयले महिला, बालबालिका, किशोरकिशोरी, दलित, द्वन्द्वपीडित, शहीद परिवार, अपाङ्ग, जेष्ठ नागरिक तथा बिपन्न परिवार लगायतका प्रचलित कानूनले तोकेका अन्य समूहलाई विशेष सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने सक्नेछ।

७६. <u>स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैला व्यवस्थापन</u>कुनैपनि स्वास्थ्य (१) : संस्था सरसफाइयुक्त हुनु पर्नेछ।

स्वास्थ्य संस्थामा उत्पन्न हुने (२) स्वास्थ्यजन्य फोहोरमैलाको उपयुक्त विधि र प्रक्रिया बमोजिम व्यवस्थापन गर्नु पर्नेछ ।

७७. **संक्रामक रोगको रोकथाम, सूचना तथा उपचारः** (१) प्रदेशभर वा त्यसको कुनै भागमा कुनै संक्रामक रोग फैलिएमा वा फैलिने सम्भावना देखिएमा त्यस्तो रोगको रोकथाम, नियन्त्रण वा निर्मूल गर्न मन्त्रालयले आवश्यक व्यवस्था मिलाउनेछ ।

(२)तोकिए बमोजिमका संक्रामक रोगबाट कुनै व्यक्ति वा समूह प्रभावित भएमा सो को जानकारी स्वास्थ्य संस्था ,स्थानीय तह वा मन्त्रालयलाई दिनु सबैको कर्तव्य हुनेछ।

(३) मन्त्रालयले उपदफा बमोजिमको (२) जानकारी प्राप्‍्त भएमा तत्काल विद्युतीय तथा छापा माध्यमबाट सर्वसाधारणले बुझ्ने भाषामा सूचना संप्रेषण गर्नु पर्नेछ ।

७८. **स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार** : (१) कुनै पनि संस्थाले स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार सामग्री निर्माण गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमका सामग्री निर्माण गर्दा जनमानसमा भ्रमपर्ने र असरपार्ने प्रकृतिको सामग्री, विज्ञापन कुनै पनि छापा वा विद्युतीय माध्यमबाट संप्रेषण गर्न हुँदैन ।

(३) स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा संचार सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

७९. <u>रक्तसञ्चार सम्बन्धी सेवा :</u> (१) रक्तसञ्चार सेवा प्रदान गर्न चाहने संस्थाले मन्त्रालयबाट अनुमति लिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको अनुमति पत्र दिने तथा नवीकरण गर्ने सम्बन्धी प्रक्रिया तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम अनुमति प्राप्त संस्थाले रक्तसञ्चार सेवा प्रदान गर्ने स्वास्थ्य संस्थामा रक्तसञ्चार इकाई खडा गरी आवश्यकता अनुसार जुनसुकै स्वास्थ्य संस्थामा रक्तसञ्चार सेवा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

८०. <u>शव परीक्षण</u> : शव परीक्षण प्रचलित संघीय कानून बमोजिम गर्नु पर्नेछ ।

८१. <u>गुनासो सुनुवाईः</u> स्वास्थ्य संस्थामा गुनासो व्यवस्थापन, सूचना अधिकारी र नागरिक बडापत्रको व्यवस्था गर्नु पर्नेछ।

८२. <u>गोपनीयता सम्बन्धी</u> : स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्दा सेवाग्राहीको स्वास्थ्य अवस्था, निदान र उपचार लगायतका सूचना सेवाग्राहीलाई बाहेक अन्यलाइ गोप्य राख्नु पर्नेछ ।

तर देहायको अवस्थामा सूचना उपलब्ध गराउन वा सार्वजनिक गर्न बाधा पर्ने छैन ।

(क) सेवाग्राहीले लिखित सहमति दिएमा,

(ख) प्रचलित कानून बमोजिम माग भई आएमा ।

८३. <u>अभिलेख राख्नु पर्ने</u> : प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफूले प्रदान गरेको स्वास्थ्य सेवा तथा सेवाग्राहीको अभिलेख तोकिएको ढाँचामा राखु पर्नेछ ।

८४. **जन्म र मृत्युको प्रमाणपत्र :** (१) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा जन्मेको शिशुको बाबु वा आमाको नाम राखी बाबु वा आमालाई शिशु जन्मेको प्रमाणपत्र तोकिएको ढाँचामा दिनु पर्नेछ ।

(२) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा मृत्यु भएका व्यक्तिको मृत्यु प्रमाणपत्र तोकिएको ढाँचामा दिनु पर्नेछ ।

८५. **नियम, निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड :** यस ऐनको कार्यान्वयनका लागि प्रदेश सरकारले आवश्यक नियम, निर्देशिका, कार्यविधि तथा मापदण्ड बनाउन सक्नेछ ।

प्रमाणीकरण मिति : २०७५ /०७ /१९

आज्ञाले,
राजकुमार श्रेष्ठ
प्रदेश सरकारको सचिव

मुद्रण विभाग, सिंहदरबार, काठमाडौंमा मुद्रित । मूल्य रू २०।-
गो.हु.द.नं. १६।२०६२।६३